

Atrakcyjność Pienińskiego Parku Narodowego w opinii turystów

Attractiveness of the Pieniny National Park in the tourist opinion

Joanna Barniak^{1*}, Maciej Olucha²

¹ AGH Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska, al. Mickiewicza 30, 30-059 Kraków

² Discover Cracow Wordine, ul. Piłsudskiego 6/9, 31-109 Kraków

¹ barniak@geol.agh.edu.pl

* Corresponding Author

Article history:

Received: 17 May 2018

Accepted: 18 October 2018

Available online: 24 May 2019

© 2018 Authors. This is an open access publication, which can be used, distributed and reproduced in any medium according to the Creative Commons CC-BY 4.0 License requiring that the original work has been properly cited.

Treść: Parki narodowe w Polsce są chętnie odwiedzane przez turystów. Wśród nich dużą popularnością cieszy się również Pieniński Park Narodowy, będący jednym z najmniejszych parków narodowych w kraju. Ochroną obejmuje on część Pienin odwiedzaną przez zorganizowane grupy turystów już od prawie 200 lat. Obszar Pienin odznacza się walorami przyrodniczymi, tj. specyficzną budową geologiczną, urozmaiconym ukształtowaniem terenu oraz ciekawą szatą roślinną. Cechuje się również obecnością obiektów kulturowych i punktów widokowych. Na jego terenie organizowane są wydarzenia, które mogą przyciągać turystów. Celem pracy było wskazanie najatrakcyjniejszych turystycznie miejsc i obiektów parku w opinii odwiedzających. Badania ankietowe w postaci sondażu diagnostycznego przeprowadzono na terenie parku na szlaku żółtym, z przełęczy Szopka w kierunku Krościenka. W opinii respondentów głównym atutem parku są walory krajobrazowe oraz szlaki piesze. Najbardziej atrakcyjnym turystycznie miejscem są Trzy Korony, dużą popularnością cieszy się również spływ Dunajcem. Park najczęściej odwiedzają osoby w wieku 20–40 lat, z wykształceniem wyższym, wybierające turystykę pieszą. Na obszarze parku turyści najczęściej spędzają dwa, trzy dni, często jest on także miejscem jednodniowych wycieczek. Respondenci deklarują chęć ponownego odwiedzenia parku, co wskazuje na jego atrakcyjność i pozwala wysunąć wniosek, iż ruch turystyczny na jego obszarze będzie wzrastał.

Słowa kluczowe: Pieniński Park Narodowy, atrakcyjność turystyczna, walory turystyczne

Abstract: In Poland national parks are places willingly visited by tourists. Among them the Pieniny National Park, which is one of the smallest national park in the country, is also very popular. Area of the Park covers a part of the Pieniny Mountains, visited by organized groups of tourists for almost 200 years. The Pieniny are characterized by natural values such as a specific geological structure, varied terrain and interesting vegetation cover. It is also characterized by the presence of cultural objects, viewpoints and organized events that can encourage tourists to visit. The purpose of the work was to identify the most attractive places and objects in the Park in the opinion of visitors. Survey research in the form of a diagnostic poll was carried out in the Park on the yellow trail from the Szopka Pass to the Krościenko. Landscape values and attractive hiking trails are the main advantages of the Park in tourists opinion. Three Crowns Mountain is the most attractive place, the Dunajec River Gorge rafting enjoys great popularity too. Tourists of the aged of 20 to 40 years old, with higher education who choose walking excursions, are persons mostly visiting the park. Short trips from 2 to 3 days long as well as day trip are the most popular stays in the Park. Respondents declare that they want to visit the Park again, which indicates its attractiveness. Taking into account above, it can be concluded that tourist traffic in the Pieniny National Park will increase.

Keywords: Pieniny National Park, tourist attractiveness, tourist attractions

Wprowadzenie

Pieniny od dawna były przedmiotem zainteresowania turystów i miejscem przez nich odwiedzanym. Początki zorganizowanej turystyki w Pieninach sięgają I połowy XIX wieku i wiążą się z działalnością uzdrowiska w Szczawnicy, założonego przez Stefana i Józefinę Szalayów (Hurkała, 2010). Kuracjusze z tamtejszych zakładów przyrodoleczniczych za pomocą bryczek wjeżdżali na mało dziś znaną polanę Pieniny w Masywie Trzech Koron, by podziwiać krajobrazy. W 1831 roku zapoczątkowano również spływy Dunajcem (Kołodziejewski & Remiszewski 2015), które w latach 1885–1915 odbywały się już regularnie (www1). Jednocześnie dostrzeżono potrzebę ochrony obszaru Pienin oraz elementów infrastruktury turystycznej i w roku 1908 utworzono pierwszą straż pienińską (www1). Najcenniejszy fragment geologicznej struktury, którą jest pieniński pas skałkowy, objęto ochroną w ramach parku narodowego od 1932 roku (Monitor Polski, 1932). W tym samym roku wzięty pod ochronę został również fragment Pienin po czechosłowackiej stronie Dunajca. Dzięki temu obszar Pienin stał się pierwszym transgranicznym obszarem chronionym w Europie i drugim tego typu na świecie (Dąbrowski, 2008). W 1934 roku odbyła się konferencja z udziałem władz zarówno polskiego Parku Narodowego w Pieninach, jak i słowackiego Rezerwatu Przyrodniczego w Pieninach. Był to początek transgranicznej współpracy. Po II wojnie światowej w 1954 roku Pieniński Park Narodowy został ponownie odtworzony przez władze PRL, a jego status został uregulowany odpowiednią ustawą. W tym też roku obszar przedwojennego parku powiększono w kierunku zachodnim o kolejny fragment, który obejmuje cenne łąki i pastwiska Pienin. Kolejny raz park zwiększył swą powierzchnię w 1996 roku, kiedy przyłączone zostały następujące rezerваты: Zielone Skałki, Czorsztyn oraz Łaski (Dąbrowski, 2008). Wszystkie te zabiegi ze strony władz państwowych i długa, jak na europejskie warunki, współpraca międzynarodowa podkreślają wyjątkowe znaczenie przyrodnicze i turystyczne Pienin (www1, www2).

Długa historia Pienińskiego Parku Narodowego (PPN) i jego wyjątkowość wpływają na ruch turystyczny. Na początku XXI wieku liczba turystów odwiedzających park kształtowała się na poziomie 770 tys. osób rocznie (Adamski *et al.*, 2014). Ruch turystyczny na terenie parków narodowych kształtował się w różnorodny sposób w poszczególnych okresach. Badania monitoringowe ruchu turystycznego w Pienińskim Parku Narodowym były prowadzone m.in. przez Celińskiego (1976), Fischbacha (1985), a w ostatnich latach przez Warcholikę *et al.* (2010), Ćwiakalę i Gil (2012) oraz Adamskiego *et al.* (2014). Najwięcej turystów wchodzi na teren parku z Krościenka oraz Sromowców (Bołoz & Jucha, 2016), zaś najpopularniejszym miejscem docelowym są Trzy Korony i Sokolica. Dobowa chłonność turystyczna szlaku

w parku wynosząca 287 osób jest przekraczana przez około 140 dni w roku (Adamski *et al.*, 2014).

Celem przeprowadzonych badań ankietowych było uzyskanie odpowiedzi na pytania, czy walory przyrodnicze Pienińskiego Parku Narodowego są stymulatorem ruchu turystycznego oraz które z walorów – biotyczne czy abiotyczne – decydują o popularności PPN, a także czy atrakcje kulturowe obszaru mogą być powodem odwiedzin turystów i kim jest przeciętny turysta pieniński, jak często odwiedza park oraz jak długo przebywa na jego obszarze. Postawione pytania oraz analiza dostępnej literatury pozwoliły na sformułowanie następujących hipotez badawczych: różnorodność i wyjątkowość walorów PPN to elementy decydujące o skali zainteresowania obszarem; komplementarność atrakcji turystycznych, w tym spływu przełomem Dunajca, decyduje o zwiększonym zainteresowaniu PPN. W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania i zweryfikowania sformułowanych hipotez badawczych zastosowano metodę sondażu diagnostycznego.

Aby przeprowadzić badanie atrakcyjności turystycznej obszaru, należy zdefiniować podstawowe pojęcia. Atrakcyjność turystyczna to właściwość danego miejsca lub obszaru wynikająca z jego cech przyrodniczych bądź pozaprzyrodniczych, które są interesujące dla turysty i stymulują ruch turystyczny (Kurek, 2007). Na atrakcyjność turystyczną składają się walory turystyczne, obiekty zagospodarowania turystycznego, a także dostępność komunikacyjna. Walory turystyczne to cechy środowiska przyrodniczego i kulturowego, które odpowiednio udostępnione mogą stać się atrakcjami turystycznymi zachęcającymi do przyjazdu (Różycki, 2009). Walory krajobrazowe definiowane są jako wartości przyrodnicze, estetyczno-widokowe i kulturowe danego obszaru. Związane z nimi są następujące czynniki: rzeźba terenu, twory i składniki przyrody oraz elementy cywilizacyjne, ukształtowane przez siły natury lub działalność człowieka (*Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku*).

Walory przyrodnicze i kulturowe PPN

Pieniński Park Narodowy obejmuje ochroną fragment Pienin Właściwych (Fig. 1) pomiędzy Czorsztynem na zachodzie, Dunajcem na południu i wschodzie oraz obniżeniem wykorzystywanym przez rzekę Krośnicę na północy, a także enklawy w postaci Zielonych Skałek oraz zamku czorsztyńskiego (*Mapa geologiczno-turystyczna...*, 2013). Obszar cechuje się wyjątkowym bogactwem przyrody nieożywionej i ożywionej. Pod względem geologicznym park leży w obrębie pienińskiego pasa skałkowego, długiej i wąskiej struktury, oddzielającej Karpaty Wewnętrzne od Karpat Zewnętrznych. Jednostka ta odznacza się złożoną budową geologiczną. Uważana jest za najbardziej skomplikowaną jednostkę strukturalną na obszarze całych europejskich alpidów (Birkenmajer, 1979; Golonka *et al.*, 2015).

Fig. 1. Wybrane obiekty i atrakcje turystyczne Pienińskiego Parku Narodowego (PPN) (źródło: opracowanie własne M. Olucha) • Selected objects and tourist attractions in Pieniny National Park (PNP) (source: own compilation M. Olucha)

W obrębie pienińskiego pasa skałkowego wydzielono kilka sukcesji skałkowych powstałych w warunkach płytko- i głębokomorskiej sedimentacji w okresie od wczesnej jury po późną kredę (Birkenmajer 1979, 1986; Golonka & Krobicki, 2004) oraz utwory fliszowe stanowiące tzw. osłonę skałkową. Kompleksy wapienne (wśród nich wapień rogowiec, białe wapień krainoidowe i czerwone jury środkowej oraz czerwone wapień bulaste jury górnej) budują większość szczytów i skalic. W mniej odpornych na procesy wietrzenia marglach, łupkach, wapieniach marglistych oraz utworach fliszowych powstały doliny. Główną formacją skalicotwórczą na obszarze PPN są jasnopopielate wapień rogowiec formacji wapienia pienińskiego, które podziwiać można w obrębie przełomu Pienińskiego i Trzech Koron (Birkenmajer, 2006). Interesujące z naukowego punktu widzenia jest odsłonięcie odwróconego profilu utworów górnej jury-górnej kredy sukcesji pienińskiej, które można obserwować w obrębie Macelowej Góry (Krobicki & Golonka, 2008b). Geoturystycznie atrakcyjne są również przełomy czorszyński i niedzicki, gdzie występują wapień krainoidowe jury środkowej oraz górnokredowe, organodetrytyczne jednostki czorszyńskiej. Skomplikowaną tektonikę pienińskiego pasa skałkowego poznać można w obrębie przełomu Dunajca, gdzie widoczne są ponasuwane na siebie łuski tektoniczne (Golonka & Krobicki, 2007). Geneza samego przełomu

Dunajca budzi wiele kontrowersji i sporo się o niej dyskutuje (Birkenmajer, 2006; Krobicki & Golonka, 2008a), zaś za najbardziej prawdopodobny należy uznać pogląd o antecendentnym pochodzeniu przełomu (Birkenmajer, 2006).

Urozmaicona rzeźba terenu, będąca odzwierciedleniem złożoności budowy geologicznej, czyni obszar parku niezwykle malowniczym i atrakcyjnym pod względem krajobrazowym i poznawczym oraz wpływa na różnorodność i bogactwo szaty roślinnej. Teren PPN pod względem bogactwa gatunków uważany jest za drugi najzasobniejszy w Polsce, po Tatrzańskim Parku Narodowym (Razowski, 2000). Na zróżnicowanie flory wpłynęło kilka czynników. Pieniny pozostawały poza zasięgiem zlodowacenia plejstoceńskiego i charakteryzują się łagodniejszym klimatem oraz obecnością rozmaitych pod względem mikroklimatycznym stanowisk. Na obszarze parku występuje buczyna karpacza, ciepłolubne buczyny i jodliny, jaworzyna górska oraz olszyny (Wróbel, 2003). Charakterystycznym elementem szaty roślinnej są relikto- sosny, występujące na półkach skalnych kilku pienińskich szczytów, wśród których najbardziej rozpoznawalna, będąca niejako symbolem parku, jest ta rosnąca na Sokolicy. Cennymi ekosystemami Pienin są umiarkowanie sucha łąka pienińska, z najbogatszymi zbiorowiskami roślinnymi oraz murawy naskalne wyjątkowe pod względem liczby gatunków endemicznych (Kaźmierczakowa & Grodzińska, 2007).

PPN charakteryzuje się wysokimi walorami krajobrazowymi. Najśłynniejszy szczyt Pienin – Trzy Korony – stanowił atrakcję już w początkach rozwoju turystyki w Pieninach. Od XIX wieku przyciągał wielu kuracjuszy uzdrowisk ze Szczawnicy oraz Krościenka (Nyka, 1995). Atrakcyjna pod względem widokowym jest Sokola Perć pozwalająca na podziwianie zarówno doliny Pienińskiego Potoku, jak i samego przełomu Dunajca. Krajobrazy wzbogacają słynne sosny z Sokolicy, relikty borów sosnowych (Nyka, 1995; Kresiek, 1995). Niewątpliwie atrakcyjny turystycznie jest również przełom Dunajca, który można podziwiać z trasy flisackiej lub tzw. Drogi Pienińskiej. Stanowi on idealny odcinek do zapoznania się z tektoniką obszaru (Birkenmajer, 1979, 2006; Golonka & Krobicki, 2007; Krobicki & Golonka, 2008b), a malowniczość i urozmaicenie krajobrazu przyciąga rzesze turystów (Bubula *et al.*, 2008). Na obszarze PPN warte uwagi są również obiekty kulturowe (Fig. 1). Zamek w Czorsztynie to jedna z krajoznawczych atrakcji, która od co najmniej XIX wieku przyciąga do siebie turystów (Michalczuk, 2003). Drugi obiekt, mniej popularny, Zamek Pieniński znajduje się pod szczytem Zamkowej Góry. Powstał on przed 1287 rokiem (Nyka, 1995), zaś do dziś zachowały się jedynie jego fragmenty (Stępień & Kaczmarczyk, 2006). Wart wspomnienia jest tzw. wypas kulturowy na hali Majerz, będący jednocześnie formą ochrony czynnej zbiorowisk roślinnych (Kawęcka *et al.*, 2017; Kowalik, 2004).

Wyniki badań ankietowych

W dniach 10 maja i 11 maja 2014 roku (sobota i niedziela) przeprowadzono na terenie PPN badania sondażu diagnostycznego przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety. Przy wyborze dni kierowano się tym, że w okresach wolnych od pracy na terenie parku jest prawdopodobnie większy ruch turystyczny. Wzięto również pod uwagę dyspozycyjność osób przeprowadzających ankietę. Próba badawcza liczyła 100 osób schodzących z Pienin szlakiem żółtym, z przełęcz Szopka w kierunku Krościenka. Punkt wejścia/wyjścia z parku w kierunku Krościenka jest jednym z dwóch najczęściej wybieranych przez turystów (Bołoz & Jucha, 2016). Wybór respondentów był losowy. Sondaż, składający się z 12 pytań (Tab. 1), przeprowadzony został przy tablicy informacyjnej, przy wejściu na teren Pienińskiego Parku Narodowego, przy skrzyżowaniu ze szlakiem zielonym w kierunku Sokolej Perci. Pytania w ankiecie zostały skonstruowane tak, by uzyskać możliwie jak najwięcej informacji o preferencjach turystów odwiedzających PPN. Szczególny nacisk położony został na podanie przez ankietowanych powodów, dla których przybyli do parku, czasu poświęconego na wjazd i zwiedzanie, a także określenia częstości oraz przyczyn powrotów turystycznych w to miejsce.

W badaniach wzięła udział jednakowa liczba kobiet i mężczyzn. W strukturze wiekowej ankietowanych wyraźnie zaznaczył się udział osób w wieku 20–40 lat, którzy stanowili

78% ogółu. Osoby w wieku poniżej 20 lat oraz z przedziału 40–65 lat to 20% badanych (po 10% w każdej grupie). Najmniejszą frekwencję odnotowano wśród osób powyżej 65 lat (2%). Wśród zwiedzających PPN przeważały osoby z wykształceniem wyższym, które stanowiły 52% badanych. Kolejna grupa turystów to osoby z wykształceniem średnim (32%), następnie podstawowym (10%) i zasadniczym zawodowym (6%). Wynika stąd, iż do parku przyjeżdżają głównie osoby stosunkowo młode, dla których urozmaicony morfologicznie teren jest idealnym miejscem do aktywnego wypoczynku. Biorąc pod uwagę przedział wiekowy (20–40 lat) oraz odpowiedzi dotyczące wykształcenia można wnioskować, iż park odwiedzają przeważnie osoby studiujące lub po studiach.

Turyści najczęściej przyjeżdżają zachęceni przez znajomych (Fig. 2). Świadczy to o zadowoleniu z przebywania w Pieninach i w związku z tym reklamowania w swoim środowisku parku jako dobrego miejsca do odpoczynku. Drugim z kolei źródłem informacji o parku dla odwiedzających jest jego strona internetowa, opisująca obszar i jego walory przyrodnicze. Ponad 30% respondentów wskazało edukację szkolną jako źródło wiedzy o parku. Wyniki badań autorów pokazują, że tylko 12–16% osób dowiedziało się o PPN z telewizji i prasy. Również przewodniki i publikacje dotyczące obszaru nie są popularnym źródłem zdobywania informacji. Badania potwierdzają więc, że w obecnych czasach internet jest bardzo ważnym i chętnie wybieranym źródłem pozyskiwania wiadomości. Tym samym wskazują na konieczność utrzymywania strony internetowej na wysokim poziomie i ciągłej jej aktualizacji. Uzyskane odpowiedzi mogą sugerować również niedostateczną promocję parku w telewizji i prasie.

Głównym motywem przyjazdu do PPN okazują się być walory krajobrazowe, na które wskazało ponad 65% badanych (Fig. 3). Pozostałe atuty obszaru są w znacznie mniejszym stopniu doceniane przez turystów. Dla części osób (25 odpowiedzi) wszystkie wymienione walory, tj. flora i fauna, atrakcje geologiczne, walory krajobrazowe oraz kulturowe są ważne. Niewielka liczba osób wskazała na aspekty kulturowe obszaru. Wynika stąd, iż obszar PPN ceniony jest głównie za urozmaicony krajobraz, natomiast w mniejszym stopniu turyści zwracają uwagę na obiekty dziedzictwa kulturowego.

Chcąc uzyskać odpowiedź, które miejsca są najbardziej atrakcyjne turystycznie zadano respondentom pytanie wskazujące konkretne obiekty turystyczne (Fig. 4). Prawie połowa badanych odpowiedziała, iż park jako całość jest bardzo atrakcyjny. Dużą popularnością cieszą się Trzy Korony oraz przełom Dunajca, mniej osób za najbardziej ciekawe miejsca uznała Sokolicę i Sokolą Perć. Badania potwierdzają, że Trzy Korony są wizytówką parku i przyciągają odwiedzających, którzy za cel stawiają sobie zdobycie szczytu. Również przełom Dunajca budzi zainteresowanie, co może mieć związek z atrakcją turystyczną, którą jest spływ Dunajcem tratwą flisacką. Część osób, świadoma wartości geologicznych, w trakcie spływu może podziwiać tektonikę i odsłaniające się głównie wapienie rogowcowe.

Tab. 1. Formularz ankiety The survey form

Lp. No	Treść pytania <i>Content of the question</i>	Możliwe odpowiedzi <i>Possible answers</i>
1.	Skąd Pan/Pani zaczerpnął/a informacje na temat Pienińskiego Parku Narodowego? <i>Where did you get information about the Pieniny National Park?</i>	– z prasy / <i>from printed media</i> – z przewodnika / informacji turystycznej / <i>from the guidebooks / tourist information</i> – z internetu / <i>from the internet</i> – z telewizji / <i>from television</i> – od znajomych / <i>from friends</i> – od rodziny / <i>from family</i> – ze szkoły / <i>from school</i> – inne źródło – wskaż jakie / <i>other source – indicate which</i>
2.	Który z rodzajów atrakcji turystycznych najbardziej zachęcił Pana/Panią do odwiedzenia PPN? <i>Which type of tourist attractions encouraged you most to visit the PNP?</i>	– flora i fauna / <i>flora and fauna</i> – atrakcje geologiczne / <i>geological attractions</i> – kulturowe/krajoznawcze / <i>cultural/sightseeing</i> – walory krajobrazowe / <i>landscape values</i> – wszystkie wymienione / <i>all of the above</i> – inne/other
3.	Którą formę turystyki zamierza Pan/Pani uprawiać na terenie PPN? <i>What type of tourism would you like to practice in the PNP?</i>	– pieszą/hiking – rowerową / <i>bicycle touring</i> – krajoznawczą / <i>sightseeing tourism</i> – inna/other
4.	Jak dużo czasu zamierza Pan/Pani przeznaczyć na zwiedzanie PPN? <i>How much time are you going to spend visiting the PNP?</i>	– 1 dzień / <i>1 day</i> – 2–3 dni / <i>2–3 days</i> – więcej niż 3 dni / <i>more than 3 days</i>
5.	Ile razy Pan/Pani przebywał/a na terenie PPN? <i>How many times have you been to the PNP?</i>	– jest to pierwszy raz / <i>this is the first time</i> – 2 razy / <i>twice</i> – 3–5 razy / <i>3–5 times</i> – więcej niż 5 / <i>more than 5 times</i>
6.	Jeśli Pan/Pani był/a więcej niż raz na terenie PPN, co jest głównym powodem, dla którego Pan/Pani przyjeżdża po raz kolejny? <i>If you have been more than once in the PNP, what is the main reason why you came again?</i>	– mieszkam w pobliżu / <i>I live nearby</i> – walory krajobrazowe / <i>landscape values</i> – flora i fauna / <i>flora and fauna</i> – dostępność turystyczna / <i>tourist availability</i> – atrakcyjne szlaki piesze / <i>attractive hiking trails</i> – inne/other
7.	Który z wymienionych obiektów turystycznych jest dla Pana/Pani najatrakcyjniejszy? <i>Which tourist object is the most attractive for you?</i>	– Trzy Korony / <i>Three Crown Mountain</i> – Sokolica i Sokola Perć / <i>Sokolica Mountain and Sokola Perć</i> – Przełom Dunajca / <i>Dunajec River Gorge</i> – PPN jako całość / <i>entire area of the PNP</i>
8.	Jak ocenia Pan/Pani obiekty związane z zagospodarowaniem turystycznym, tj. tablice informacyjne, oznaczenie szlaków itp.? <i>How do you evaluate the facilities related to tourist management, ex. information boards, marking of trails, etc.?</i>	– źle / <i>very below standard</i> – raczej źle / <i>rather below standard</i> – średnio/average – dobrze/good – bardzo dobrze / <i>very good</i>
9.	Czy zamierza Pan/Pani ponownie odwiedzić PPN? <i>Do you intend to visit the PNP again?</i>	– tak/yes – nie/no – nie wiem / <i>I don't know</i>
10.	Płeć <i>Sex</i>	– mężczyzna / <i>male</i> – kobieta / <i>female</i>
11.	Wiek. Do której grupy wiekowej Pan/Pani należy? <i>Age. Which age group do you belong to?</i>	– do 20 lat / <i>up to 20 years old</i> – 20–40 – 40–65 – 65+
12.	Wykształcenie <i>Level of education</i>	– podstawowe/primary – zawodowe/vocational – średnie/secondary – wyższe/higher

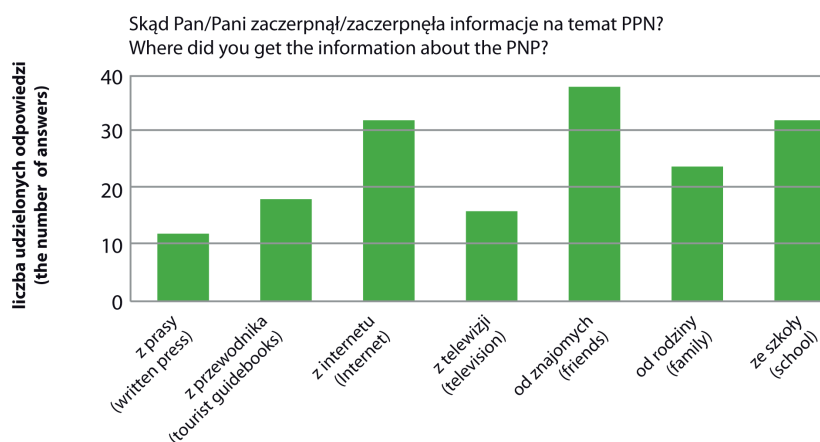

Fig. 2. Źródła informacji o Pienińskim Parku Narodowym (PPN) (źródło: badania własne) • Sources of information about the Pieniny National Park (PNP) (source: own findings)

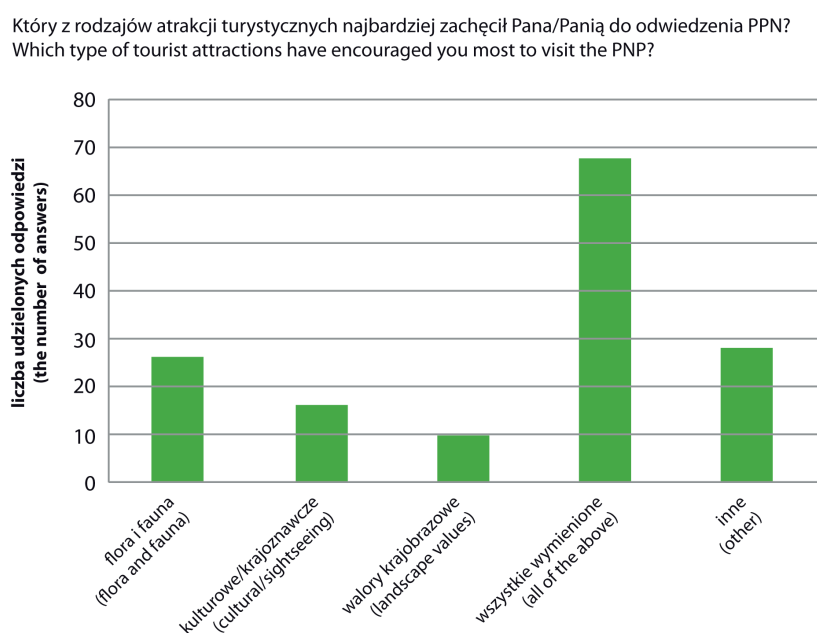

Fig. 3. Popularność poszczególnych elementów Pienińskiego Parku Narodowego (PPN) (źródło: badania własne) • Popularity of particular elements of the Pieniny National Park (PNP) (source: own findings)

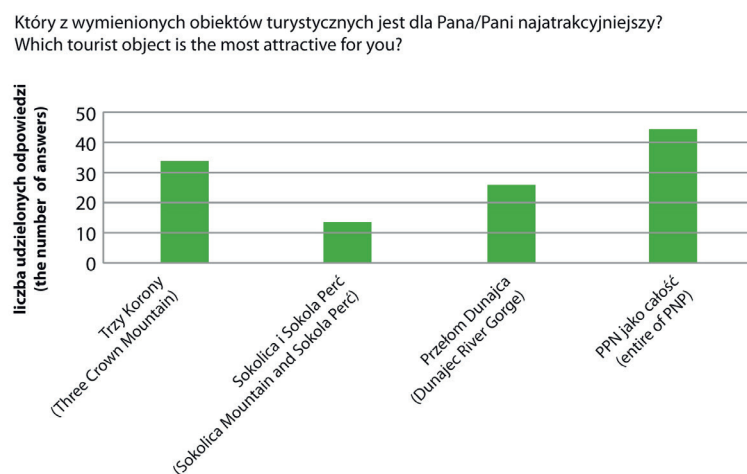

Fig. 4. Atrakcyjność wybranych obiektów Pienińskiego Parku Narodowego (PPN) (źródło: badania własne) • Attractiveness of selected objects of the Pieniny National Park (PNP) (source: own findings)

Osoby odwiedzające park najczęściej przyjeżdżają na krótkie dwu-, trzydniowe wycieczki bądź jednodniowe wypady (Fig. 5). Oba warianty uzyskały prawie taką samą liczbę odpowiedzi (odpowiednio 42% i 40%). Tylko co piąty badany zamierza zatrzymać się dłużej niż trzy dni. Biorąc pod uwagę niewielką powierzchnię parku, najważniejsze i najciekawsze miejsca można zwiedzić w trakcie krótkiego wyjazdu. Wyniki mogą również wskazywać na niewielką odległość od miejsca zamieszkania turystów. W związku z tym mogą oni wyjechać w Pieniny na krótko (wypad jedno- lub dwudniowy).

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że PPN jest miejscem wielokrotnie odwiedzanym przez turystów (Fig. 6). Większość ankietowanych osób (70%) odwiedziła park przynajmniej dwa razy, zaś podział według długości czasu pobytu jest bardzo wyrównany. Jedna trzecia badanych znalazła się na terenie parku po raz pierwszy.

Częstość odwiedzin obszaru parku wskazuje więc, iż jest on atrakcyjny z punktu widzenia turystów. Według ankietowanych główną zaletą parku, zachęcającą do powrotu, są

walory krajobrazowe (Fig. 7). Jest to istotny powód do ponownego przyjazdu dla 55 badanych osób. Turyści doceniają więc malowniczość obszaru Pienin wynikającą z urozmaiconej budowy geologicznej, niekiedy interesującą się wykształceniem skał czy tektoniką. Kolejnym atutem parku są wyznaczone szlaki piesze, za którymi opowiedziało się aż 50 turystów. Prawdopodobnie dla tych osób istotne okazało się poprowadzenie szlaków z uwzględnieniem miejsc widokowych, a także zagospodarowanie i utrzymanie szlaków pozwalające zrealizować cele wypoczynkowe. Flora i fauna parku jest doceniana w mniejszym stopniu niż walory krajobrazowe i szlaki piesze. Zainteresowanie roślinnością czy zwierzętami parku związane może być z wykształceniem respondentów lub ich hobby. Warto zwrócić uwagę, iż dostępność turystyczna obszaru (położenie, połączenia komunikacyjne) jest istotnym czynnikiem decydującym o częstości odwiedzin. Również okoliczni mieszkańcy (16 ankietowanych) chętnie pojawiają się w celach turystycznych kolejny raz na terenie parku.

Jak dużo czasu zamierza Pan/Pani przeznaczyć na zwiedzanie PPN?
How much time are you going to spend visiting the PNP?

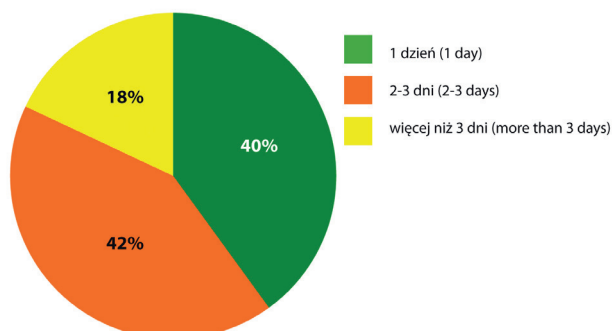

Fig. 5. Długość pobytu na terenie PPN (źródło: badania własne)
• Length of stay in the PNP (source: own findings)

Ile razy Pan/Pani przebywał/przebywała na terenie PPN?
How many times have you been to PNP?

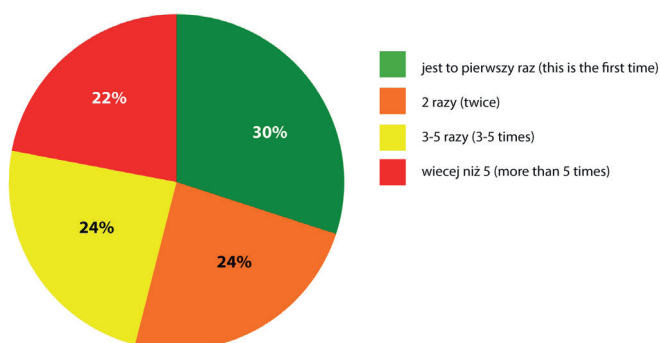

Fig. 6. Częstość przyjazdu do PPN (źródło: badania własne)
• Frequency of visits to the PNP (source: own findings)

Jeśli Pan/Pani był/była więcej niż raz na terenie PPN, co jest głównym powodem, dla którego Pan/Pani przyjeżdża po raz kolejny?
If you have been more than once in the PNP, what is the main reason you have come again?

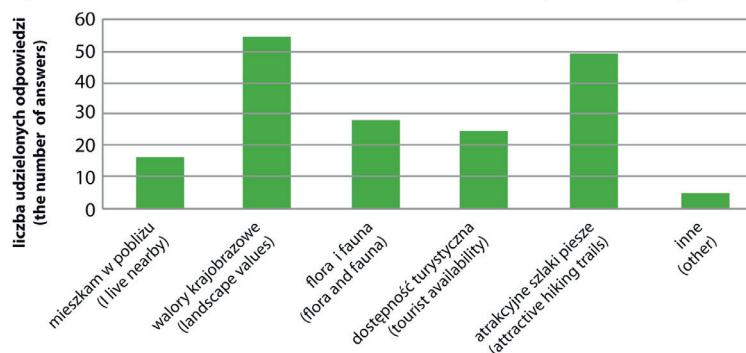

Fig. 7. Główne motywy kolejnych odwiedzin PPN (źródło: badania własne) • The main reasons of returning to the PNP (source: own findings)

Odwiedzający park najchętniej wybierają turystykę pieszą. Wszyscy ankietowani wskazali tę formę aktywności. Uzyskany wynik może wiązać się z miejscem przeprowadzania badań ankietowych mieszczącym się przy szlaku pieszym. Dodatkowo część badanych osób odpowiedziała, że zamierza na terenie parku uprawiać turystykę rowerową i krajoznawczą (po około 20%). Respondenci oceniają zagospodarowanie parku dobrze (80% badanych) i bardzo dobrze (18%). Według pozostałych 2% osób poziom utrzymania tablic informacyjnych, oznaczeń szlaków itp. jest średni.

Zdecydowana większość turystów (94%) zamierza wrócić na obszar PPN. Oznacza to, że są zadowoleni z pobytu na obszarze parku, a więc spełnił on ich oczekiwania. Pozostałe 6% ankietowanych w chwili wypełniania formularza nie wie, czy ponownie odwiedzi park. Osoby te mogą jednak powrócić do parku w przyszłości. Uzyskane wyniki badań sugerują wzrost ruchu turystycznego w PPN.

Dyskusja

Parki narodowe głównie ze względu na swe walory przyrodnicze są miejscami chętnie odwiedzanymi przez turystów. Ruch turystyczny w ich obrębie w ciągu ostatnich lat pierwszej dekady XXI wieku kształtował się na poziomie prawie 11 mln osób rocznie (Partyka, 2010), przy czym pięć najchętniej odwiedzanych parków przyjęło około 70% turystów. Dużą popularnością wśród górskich parków cieszy się Pieniński Park Narodowy, odwiedzany przez około 770 tys. osób rocznie (Adamski *et al.*, 2014). Park jest drugim w kolejności po Karkonoskim Parku Narodowym obszarem o największej liczbie turystów w przeliczeniu na 1 ha powierzchni, która w 2008 roku wyniosła 322 osoby (Partyka, 2010). Biorąc pod uwagę niewielką powierzchnię PPN, obciążenie turystyczne obszaru jest znaczne. Na podstawie wyników sondażu badawczego można stwierdzić, że teza sugerująca wpływ atrakcji przyrodniczych na stymulację ruchu turystycznego, wydaje się prawdziwa. Potwierdzeniem są odpowiedzi turystów dotyczące powodu przyjazdu, przyczyny kolejnych odwiedzin oraz częstotliwość tychże. Głównym motywem przyjazdu turystów są walory krajobrazowe obszaru (Fig. 3) oraz odpowiednio wyznaczone szlaki piesze, które są atrakcyjne dzięki licznym punktom widokowym. Udzielana przez turystów odpowiedź „wszystkie wymienione” wskazuje, iż park jako całość łącząca w sposób harmonijny walory przyrody ożywionej i nieożywionej jest stymulatorem ruchu turystycznego. Przyroda nieożywiona obszaru, rozpatrywana jako odrębny walor, zachęciła do przyjazdu 16% turystów. Badania natężenia ruchu turystycznego w PPN wykazały, że 70% osób wchodzących na teren parku kieruje się na Okrąglicę jako punkt docelowy wycieczki (Kiszka *et al.*, 2009). Jak wynika z badań autorów, najbardziej atrakcyjnym miejscem w parku są Trzy Korony, mniejszym zaś zainteresowaniem odwiedzających, pomimo wysokich walorów

krajobrazowych i niezwykle cennych przyrodniczo reliktowych sosen, cieszy się Sokolica. Prawdopodobnie mniejsze zainteresowanie szczytem związane jest z koniecznością przeprawienia się tratwą flisacką ze Szczawnicy, by wejść na prowadzący na Sokolicę szlak niebieski (Warcholik & Semczuk, 2011) lub też związane jest z przejściem eksponowanej Sokolej Perci. Uzyskane informacje o stopniu atrakcyjności Okrąglicy i Sokolicy potwierdzają dane ze sprzedaży biletów na platformy widokowe w tychże miejscach (odpowiednio 101 tys. i 44 tys. w 2012 roku) (*Analiza opisowa działalności PPN*, 2013). Bardzo popularną atrakcją turystyczną w opinii respondentów jest spływ flisacki Dunajcem. Liczba osób biorących w nim udział w latach 2001–2007 wynosiła 190–235 tys. rocznie (Bubula *et al.*, 2008), natomiast w 2012 roku przekroczyła 290 tys. (*Analiza opisowa działalności PPN*, 2013). Od stycznia 2016 roku istnieje możliwość zakupu biletów online, co ma zmniejszyć kolejki w stacjonarnych punktach sprzedaży (www3) i zapewne przyczyni się do zwiększenia liczby osób chcących wziąć udział w spływie. Wyjątkowość przyrodnicza spływu może być zachętą do odwiedzenia innych rejonów parku szczególnie dla osób, które za cel wizyty postawiły sobie tylko poznanie przełomu Dunajca. Wyniki przeprowadzonej ankiety wykazały, iż obiekty kulturowe nie są szczególnie atrakcyjne dla osób odwiedzających park (Fig. 3). Być może spowodowane jest to faktem zbyt ogólnego sformułowania odpowiedzi zamieszczonej w pytaniu („walory kulturowe”) i niewskazaniu z nazwy atrakcji kulturowych lub też dodanie odpowiedzi „wszystkie wymienione”, która zawiera elementy kulturowo-krajoznawcze. Zamek w Czorsztynie odwiedza bowiem około 110 tys. turystów rocznie, co plasuje go na drugim miejscu wśród atrakcji obszaru po spływie Dunajcem, zaś przed Trzema Koronami (*Analiza opisowa działalności PPN*, 2013). Należy wziąć pod uwagę to, że zamek niekoniecznie może być traktowany przez turystów jako atrakcja kulturowa, lecz jest po prostu dobrym punktem widokowym na Tatry i Jezioro Czorsztyńskie, a jednocześnie ma większą dostępność turystyczną niż np. Okrąglica. Zamek w Czorsztynie jest również typowany jako geostanowisko w projektowanym transgranicznym Geoparku Pieniny (Golonka *et al.*, 2014). Wzgórze, na którym wybudowano zamek, jest przykładem ciągłego profilu serii czorsztyńskiej od jury środkowej po kredę górną. W obrębie murów widoczne są odsłonięcia wapieni. Obserwować można również skamieniałości oraz procesy tektoniczne (Golonka *et al.*, 2012). Spuścizną kulturową i jednocześnie formą ochrony czynnej zbiorowisk roślinnych jest wypas owiec turysta może się zapoznać w pawilonie wejściowym w Czorsztynie, gdzie zagadnieniu poświęcona jest odpowiednia ekspozycja. Będąc jednak na szlaku prowadzącym przez tę halę, można stwierdzić, że odczuwalny jest brak stosownych tablic turystycznych, informujących o tej rzadko spotykanej formie ochrony.

W PPN wytyczono 35,2 km szlaków turystycznych (Partyka, 2010). Charakteryzują się one niezbyt wysokim stopniem trudności i prowadzą do najważniejszych atrakcji parku. W opinii respondentów zachęcają one do ponownego odwiedzenia obszaru i są drugim po walorach krajobrazowych głównym powodem powrotu turystów. Najwięcej turystów wchodzi na teren parku z Krościenka (40% ogółu) (Kiszka *et al.*, 2009; Warcholik & Semczuk, 2011), zaś najbardziej obciążonym odcinkiem szlaku jest fragment pomiędzy przełęczą Szopka a Okraglicą (Bołoz & Jucha, 2016). Zagospodarowanie turystyczne szlaków w opinii ankietowanych jest dobre i bardzo dobre. Wytyczone trasy są dobrze oznakowane i utrzymane oraz zapewniają komfort wędrówki. Na najczęściej uczęszczanych szlakach liczba miejsc odpoczynku jest odpowiednia i dostosowana do stopnia trudności trasy. Wyniki badań ankietowych Dudy i Goraj (2012) dotyczące oceny infrastruktury turystycznej w PPN pokazują, iż odwiedzający wskazali tylko kilka odcinków niedokładnie oraz zbyt rzadko oznaczonych szlaków, a także skrytykowali długie kolejki do wejścia na szczyt Trzech Koron i zbyt małą liczbę miejsc zadaszonych. Autorzy niniejszego artykułu dostrzegają potrzebę zamieszczenia przy szlakach tablic informacyjnych przedstawiających geologię Pienin, szczególnie zaś w miejscach atrakcyjnych geoturystycznie. Stosowne tablice powinny pojawić się przy Trzech Koronach, Sokolicy czy na zamku w Czorsztynie, aby zwrócić uwagę na wybrane zagadnienia tego ciekawego pod względem geologicznym obszaru. Tematykę mogłaby przybliżać również ścieżka dydaktyczna łącząca kilka najciekawszych punktów w parku i poza nim. Dużym atutem parku są pawilony wejściowe pełniące funkcje informacyjno-edukacyjne. Ekspozycje, przygotowane z wykorzystaniem najnowszych technik, przedstawiają najważniejsze zagadnienia związane z procesami przyrodniczymi zachodzącymi na obszarze i działalnością człowieka.

Ruch turystyczny na obszarze PPN wzrasta. Turyści najczęściej przeznaczają dwa, trzy dni na zwiedzanie parku lub organizują krótkie, jednodniowe wypadki. Wiąże się to z atrakcyjnością obszaru oraz jego niewielką powierzchnią. Biorąc pod uwagę pozytywne opinie turystów na temat

parku, należy się spodziewać dalszego napływu odwiedzających. Aż 94% osób biorących udział w badaniach terenowych zamierza ponownie zawitać do PPN. Pozostali turyści póki co nie wiedzą, czy powrócą do parku, jednak należy ich traktować jako potencjalnych przybyszów.

Podsumowanie

Zarówno źródła publikowane, jak i wyniki badań ankietowych wskazują na wyjątkową atrakcyjność Pienińskiego Parku Narodowego. Różnorodność walorów przyrodniczych obszaru, biotycznych i abiotycznych, jest sednem pozytywnych wrażeń turystów. Głównym czynnikiem przyciągającym rzesze osób jest urozmaicony krajobraz. Motywuje on również do licznych powrotów na teren parku. Turyści doceniają wytyczone szlaki oraz ich utrzymanie. W opinii autorów przy szlakach brakuje tablic geoturystycznych, które w prosty sposób przedstawiałyby skomplikowaną geologię obszaru. Walory geologiczne jako odrębny czynnik stymulujący ruch turystyczny są doceniane przez mniejszą grupę turystów. Warto byłoby więc zwrócić uwagę odwiedzających na ten aspekt, wprowadzając stosowne tablice.

Wyniki przeprowadzonych badań ankietowych wskazują na Trzy Korony oraz przełom Dunajca jako atrakcje turystyczne parku. Zamek w Czorsztynie, drugie miejsce pod względem liczby sprzedawanych biletów, nie został wymieniony w ankiecie z nazwy, co mogło wpłynąć na uzyskane wyniki. Zaznaczenia w postaci tablic na szlaku wymaga wypas kulturowy owiec na hali Majerz. Podkreśliłyby one miejscową tradycję i zwróciły uwagę na formę ochrony czynnej zbiorowisk roślinnych, a tym samym na związek człowieka z przyrodą.

Większość turystów odwiedzających park zamierza ponownie do niego zawitać. Niewątpliwie to walory krajobrazowe Pienin pozytywnie wpływają na odwiedzających i stymulują ruch turystyczny na obszarze parku.

Praca zrealizowana w ramach badań statutowych AGH nr 11.11.140.005.

Literatura

- Adamski A., Ciapała S., Gmyrek K., Kolasińska A., Mrocza A., Witkowski Z., 2014. Negatywne konsekwencje przegęszczenia szlaków w Pienińskim Parku Narodowym i rezerwacie przyrody Wąwóz Homole. *Folia Turistica*, 31: 147–164.
- Analiza opisowa działalności PPN, 2013. Dyrekcja Pienińskiego Parku Narodowego.
- Birkenmajer K., 1979. *Przewodnik geologiczny po Pienińskim Pasiu Skalkowym*, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- Birkenmajer K., 1986. Stages of structural evolution of the Pieniny Klippen Belt, Carpathians. *Studia Geologica Polonica*, 88: 7–32.

- Birkenmajer K., 2006. Przełom Dunajca w Pieninach – fenomen geologiczny. *Pieniny – przyroda i człowiek*, 9: 9–22.
- Bołoz G., Jucha W., 2016. Rozkład przestrzenny ruchu turystycznego na szlakach pieszych w Pienińskim Parku Narodowym (Monitoring Studenckiego Koła Naukowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w latach 2007–2012). *Pieniny – Przyroda i Człowiek* 14: 133–143.
- Bubula B., Janczy M., Król D., Lupa R., 2008. *Turystyka w województwie małopolskim w 2007 roku*, Informacje i opracowania statystyczne. Rok VI. Urząd statystyczny w Krakowie, www.stat.gov.pl/krakow, https://krakow.stat.gov.pl/files/gfx/krakow/pl/defaultaktualnosci/846/3/10/4/2008_turystyka_2007.pdf [2018.09.05].

- Celichowski A., 1976. *Plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Pienińskiego Parku Narodowego. I etap – prace przygotowawcze i zebranie materiałów*. Maszynopis, Dyrekcja Pienińskiego Parku Narodowego.
- Ćwiakła J., Gil A., 2012. Monitoring ruchu turystycznego na terenie Pienińskiego Parku Narodowego w sezonie letnim 2012 – interpretacja wyników. *Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie*, 1: 34–40.
- Dąbrowski P., 2008. Zarys historii ochrony przyrody w Pieninach. *Pieniny – Przyroda i Człowiek* 10: 147–169.
- Duda R., Goraj A., 2012. Ocena infrastruktury turystycznej w Pienińskim Parku Narodowym. *Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie*, 1: 41–51.
- Fischbach J., 1985. *Wielkość i struktura ruchu turystycznego w Pienińskim Parku Narodowym*. Maszynopis, Dyrekcja Pienińskiego Parku Narodowego.
- Golonka J., Doktor M., Krobicki M., Miśkiewicz K., Bartuś T., Stadnik R., Waśkowska A., 2012. Transgraniczny geopark pieniński jako stymulator rozwoju regionu. *Rozwój turystyki kulturowej i przyrodniczej na pograniczu polsko-słowackim*. PPWSZ, Nowy Targ, 47–56.
- Golonka J., Doktor M., Miśkiewicz K., Krobicki M., Słomka T., 2014. Selected geosites within a proposed new trans-border Pieniny Geopark (Polish-Slovakian). *Acta Geoturistica*, 5(2): 46–63.
- Golonka J., Krobicki M., 2004. Jurassic paleogeography of the Pieniny and Outer Carpathian basins. *Rivista Italiana di Paleontologia e Stratigrafia*, 110(1): 5–14.
- Golonka J., Krobicki M., 2007. The Dunajec River rafting – one of the most interesting geotouristic excursions in the future trans-border PIENINY Geopark. *Geoturystyka*, 3(10): 29–44.
- Golonka J., Krobicki M., Waśkowska A., Cieszkowski M., 2015. Olistostromes of the Pieniny Klippen Belt, Northern Carpathians. *Geological Magazine*, 152(2): 269–286.
- Hurkała T., 2010. Szczawnica jako przykład rozwoju zrównoważonego gminy uzdrowiskowej. *Problemy Ekologii* 14(4): 169–175.
- Kaźmierczakowa R., Grodzińska K., 2007. Przemiany zbiorowisk naskalnych i kserotermicznych Pienińskiego Parku Narodowego w okresie ostatnich 35 lat XX w. W: Holeksa J. (red.), *Zakres, tempo i mechanizmy zmian w przyrodzie terenów chronionych w Polsce. Część I*. *Studia Naturae* 54, 85–132.
- Kawęcka A., Radkowska I., Szewczyk M., Radkowski A., 2017. Wypas kulturowy owiec w ochronie cennych zbiorowisk roślinnych na przykładzie hali Majerz. *Wiadomości Zootechniczne*, 55: 189–197.
- Kiszka K., Majewski K., Semczuk M., 2009. Ruch turystyczny w Pienińskim Parku Narodowym, W: Górka Z., Więclaw-Michniewska J. (red.), *Badania i podróże krakowskich geografów*, t. IV, Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział w Krakowie, Kraków.
- Kołodziejewski S., Remiszewski R.M., 2015. *Flisactwo w Pieninach*, Szczawnica.
- Kresak Z., 1995. *Pieniny: przewodnik turystyczny*, Kraj Wydawnictwo PTTK, Warszawa.
- Krobicki M., Golonka J., 2008a. Geotouristical values of the Pieniny Klippen Belt and Tatra Mountains regions (Poland). *Przegląd Geologiczny*, 56(8/1): 670–711.
- Krobicki M., Golonka J., 2008b. Geological history of the Pieniny Klippen Belt and Middle Jurassic black shales as one of the oldest deposits of this region – stratigraphical position and palaeoenvironmental significance. *Geoturystyka* 2(13): 3–18.
- Kowalik T., 2004. Kulturowy wypas i ekologiczne bacowanie. *Gościńiec* 1(14), ZG PTTK.
- Kurek W. (red.), 2007. *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mapa geologiczno-turystyczna Pieniński Park Narodowy w skali 1:25 000*, 2013, PIG-PIB.
- Michalczyk S.K., 2003. Zamek Czorsztyn – pomnik historii Polski. *Pieniny – Przyroda i Człowiek*, 8: 89–105.
- Monitor Polski*, 1932. Nr 123, poz. 156.
- Nyka J., 1995. *Pieniny: przewodnik turystyczny*, Wydawnictwo Trawers, Warszawa.
- Razowski J. (red.), 2000. *Flora i fauna Pienin*, Monografie Pienińskie, 1, Pieniński Park Narodowy.
- Partyka J., 2010. Ruch turystyczny w polskich parkach narodowych. *Folia Turistica* 22: 9–23.
- Różycki P., 2009. *Zarys wiedzy o turystyce*. Proksenia, Kraków.
- Stępień P., Kaczmarczyk S., 2006. Badania konserwatorskie Zamku Pieniny i koncepcja jego zabezpieczenia. *Pieniny – Przyroda i Człowiek*, 9: 219–231.
- Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku*, Dz. U. 2004 Nr 92, poz. 880, art. 5 p. 23.
- Warcholik W., Semczuk M., Baranowski M., 2010. Monitoring ruchu turystycznego w Pienińskim Parku Narodowym. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*, 93, *Studia Geographica*, vol. I: 49–57.
- Warcholik W., Semczuk M., 2011. Natężenie ruchu turystycznego w Pienińskim Parku Narodowym. *Prace Komisji Geografii Przemysłu*, 18: 148–154.
- Wróbel I., 2003. Szata roślinna Pienińskiego Parku Narodowego. Podsumowanie Planu Ochrony na lata 2001–2020. *Pieniny – Przyroda i Człowiek*, 8: 63–69.

Netografia

- www1 – www.pieninypl.pl (dostęp: 20.10.2015)
- www2 – www.pieniny.net.pl (dostęp: 10.10.2015)
- www3 – www.flisacy.com.pl (dostęp: 18.04.2016)